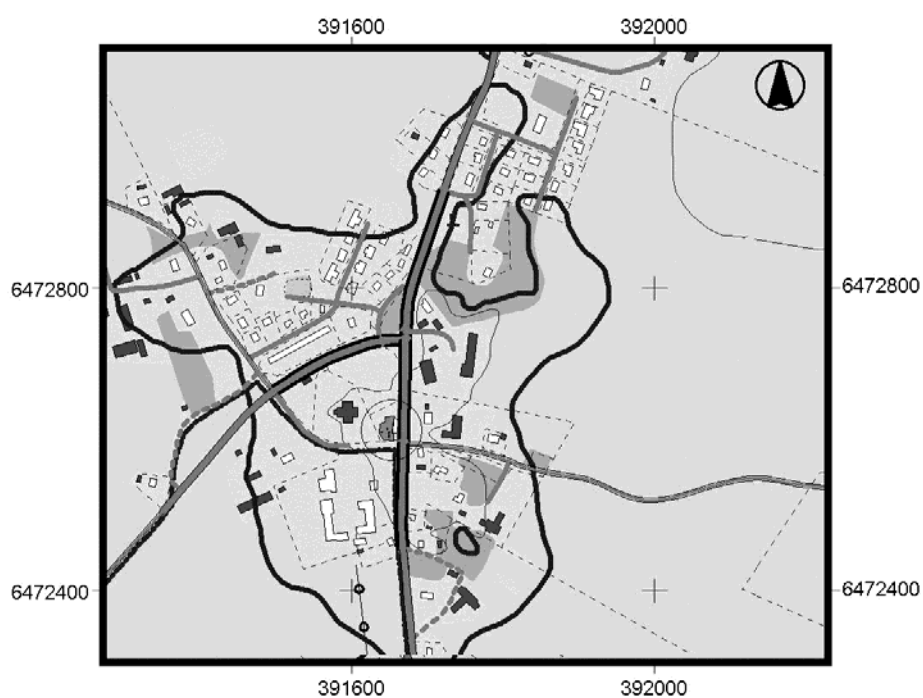

Saleby 5:15

Arkeologisk utredning i samband med byggnation
av nytt församlingshem i Saleby, Lidköpings
kommun Västergötland
Anders Berglund
Västergötlands museum
Rapport 2015:07

Västergötlands
museum

Saleby 5:15

Arkeologisk utredning i samband med byggnation av nytt församlingshem i Saleby, Lidköpings kommun Västergötland

Anders Berglund

Västergötlands museum

Rapport 2015:07

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Arbetsmetod och tillvägagångssätt.....	1
Område och kulturmiljöer	3
Genomförande och resultat	4
Sammanfattning, konsekvenser	5

Ovan: Lägeskarta.

Författare A Berglund
Omslagsbild: karta

Västergötlands museum
Box 253
532 23 Skara
www.vastergotlandsmuseum.se

Inledning

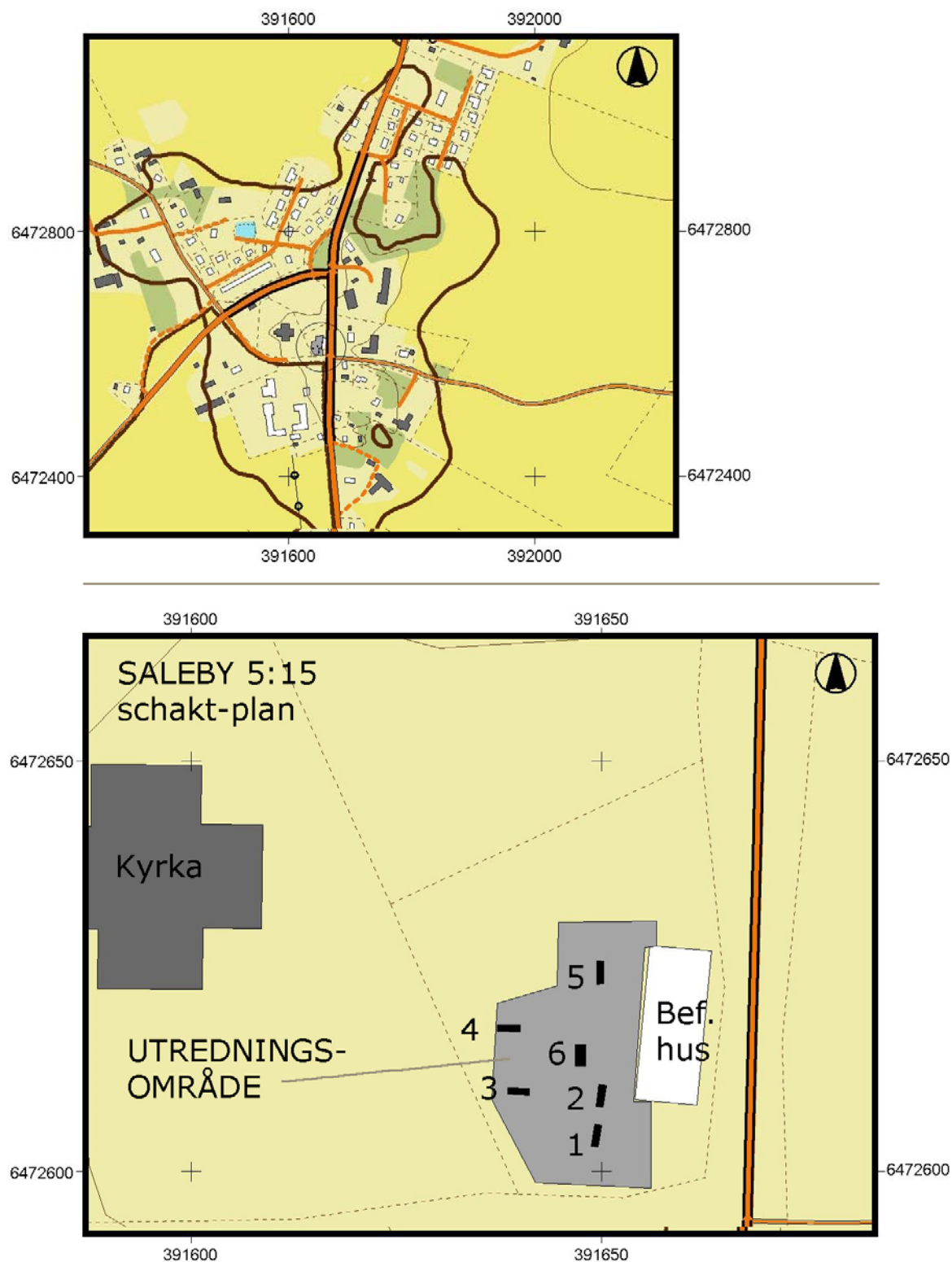
Sävare församling kommer i juni 2015 att påbörja en nybyggnation av församlingshem i Saleby. Det gamla församlingshemmet skall rivas och invid dess plats kommer en ny ändamålsenlig byggnad att uppföras. Eftersom Saleby tätort är rikt på spår av fornlämningar har länsstyrelsen i Västra Götaland beslutat att en arkeologisk utredning skall utföras. Utredningen syftade bland annat till att ta reda på om någon fornlämning berörs i området. Några sådana spår hittades inte vid utredningen som beskrivs närmare i den här rapporten. Tekniska och administrativa uppgifter återfinns i rapportens slut.

Syfte

Utredningens frågeställning gjordes enkel och mycket konkret: arbetet skulle genomföras för att ta reda på om det förekom några äldre, undersökningsvärda spår av främst äldre avsatta lager, men även lämningar inom området. I handläggningen av ärendet noterades data som talade för att man vid grävning inte borde förvänta sig några bevarade fornlämningspår (se nedan). Utredningen inriktades därför på att fastställa förutsättningarna för att sådana skulle bevarats och om sådana fanns och vad de bestod av (art, innehåll) samt bevarandegrad. Målet med arbetet var att utredningsresultatet skulle användas som ett planerings- och beslutsunderlag i det aktuella ärendet.

Arbetsmetod och tillvägagångssätt

Arbetet har genomförts i form av en kortare förberedelse i form av kontroll av arkivdata samt sökning av kartor eller fotografier som kunnat lämna upplysningar om markanvändning. Förberedelsen följdes av schaktning i området. Vid det tillfället grävdes schakt med grävmaskin, där det primära syftet var att observera lagerföljder. Schakten grävdes så långt ned att man skulle kunna räkna med att en normal nivå för fast botten nåtts. Profilskitser och uppmätningar gjordes under arbetets gång.

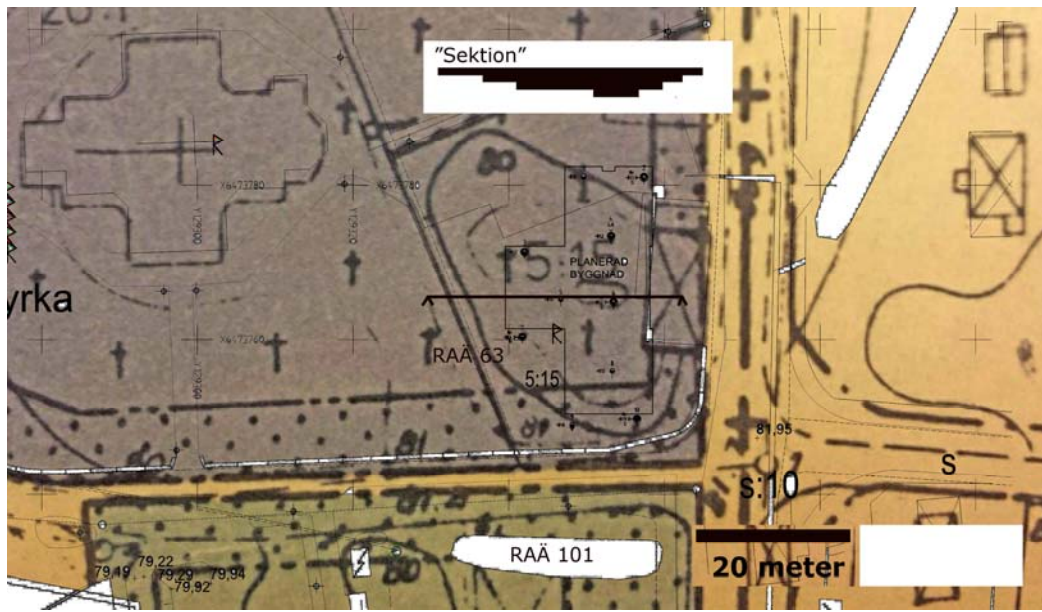
Figur 1. Översiktskarta över området (överst, med utredningsområdet inringat) samt schaktplan (nederst) med schakten 1 – 6. Numreringen återkommer i foto/bildbilagan.

Område och kulturmiljöer

Markerna kring Saleby består av ett slättlandskap med inslag av raviner och ådalar vid fram för allt äldre vattendrag och låga moränhöjder i lermark. Saleby i sig ligger på och invid en lägre åsbildning i slättlandskapet. Planområdet består idag av ett slags parkmark eller bakgård som i väst och norr gränsar mot Saleby kyrkogård. I söder avgränsas det av en gång- och cykelväg och i öster av den ännu kvarstående byggnaden av det gamla församlingshemmet som sägs ha varit bl a lanthandel. I utredningsområdet omnämns i fornminnesregistret en fyndplats för stenyx (Saleby socken RAÄ nr 63). Uppgiften om stenyxen i sig är kanske mindre intressant än det faktum att det anges vara hittad i en "gammal grushåla" vid i FMIS markerad plats. Söder om berört område ligger en oklart avgränsad boplat, hittad vid undersökningar år 1998. I närområdet flera mindre undersökningsinsatser genom åren (Stibeus & Lundqvist m fl 1998 - 2000) som främst fungerat som goda indikatorer på centralortsbosättning i Saleby.

Sannolikt förhåller det sig så att det funnits bebyggelse över i stort sett hela centrala Saleby under långa perioder. Genom deras "Salebyprojekt" har vi idag delvis en god uppfattning om förekomst av bosättningar i området eftersom det utförts undersökningar i närområdet i flera omgångar. De har bl a resulterat i möjligheter att uttolka Saleby som en kronologiskt flerskiktad centralort med inslag av en del centralortsindikerande fynd. Med hjälp av de tidigare undersökningarna i projektet vet på ett generellt plan vi grovt sett vad man skulle kunna förvänta sig finna i ett mer ograverat markområde. Vad de tidigare undersökningarna däremot inte svarat på mer exakt är boplaternas eller bosättningens utbredning. Inför utredningen var det allmänt sett en delvis öppen fråga om det fanns bevarade och undersökningsvärda lämningar i planområdet. För Saleby tätort i sin helhet kan man tänka sig att bosättningsområdet är sammansatt av så många komponenter att det antagligen inte går att avgränsa på sådana sätt som ofta ter sig som önskvärt i handläggning eller en värld anpassad efter vår tids mallar. Delvis kan det bero på att i tid flerskiktade bosättningar knappast följt vår tids formalia för hur fornlämningar "skall bete sig". Olika lager och lämningar kan här löpa genom varandra över ganska betydande områden som inte kan avgränsas i termer av avstånd.

För utredningsområdet finns viktiga data även i den geotekniska undersökning som på uppdrag av Sävare församling utförts av BohusGeo. Resultatet av de borrhningar som skett i området bl a sammanfattas med "Jordlagren under planerad byggnad består av blandad fyllning med en mäktighet på i huvudsak >4 m. Fyllningen är inhomogen och delvis löst lagrad / - - - /." Det antyder utfyllnad, och i borrhkärnor finns även uppgifter om att "Rester av trä, kalk, tegel och glas återfinns i ett flertal jordprov." I det sammanhanget bör vi beakta uppgiften om grustag i samband m RAÄ 63 (se ovan). Kunskapsläget bör följaktligen leda till en låg förväntan på förekomst av välbevarade lämningar. I det här läget kan man ha i åtanke att man vid tidigare grävningar i Saleby (Stibeus & Lundqvist) begränsat sina undersökningsområden till de delar kring kyrkan som kunde bedömas som ostörda av senare aktiviteter, bl a efter uppgifter från lokalbefolkningen samt noggrannt genomförda arkivstudier (se Stibeus & Lundqvist, Arkeologiska undersökningar i Saleby och Forshem, 2006, sid 52). I det nu planerade området kom man inte att gräva några provgropar, förmodligen då man i projektet bedömt det som "stört". Enklare analys av nivåkurvor i en äldre primärkarta (fr 1970-tal?) bidrar till den här uppfattningen. En analys av förutsättningarna inför utredningen visade följaktligen att chansen att finna något värt att bevara eller undersöka var mycket liten.

Figur 2. Utsnitt ur äldre plan över Saleby med nivåkurvor inom fastigheten 5:15. Nivåkurvorna som visar en sänka (det äldre grustaget) från ca 81-78 m eller däromkring Ö om den gamla lanthandeln, vilket sammanfaller med iakttagelserna i den geotekniska undersökningen. Infogat i bilden är en "rekonstruerad" sektion genom sänkan.

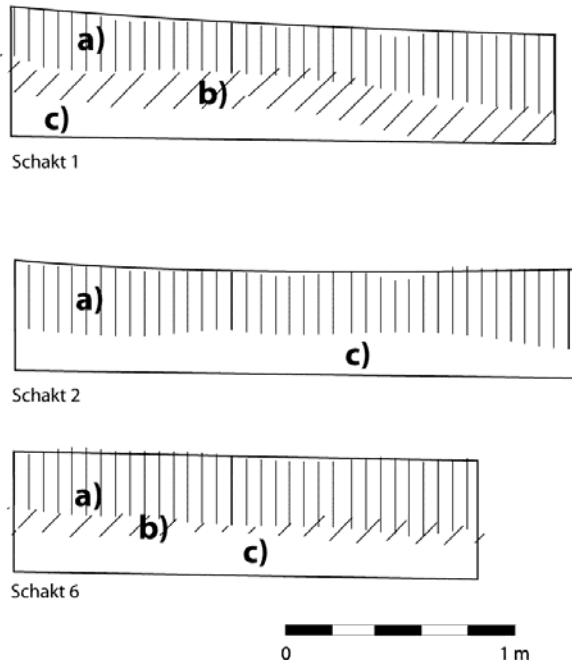
Genomförande och resultat

Undersökningen genomförs i form av schaktning i området. Här grävdes sex schakt med grävmaskin. Schakten fördes ned till dryga meters djup, i normalfallet dock runt en halv- till trekvarts meters djup. Eftersom det vid grävningen konstaterades att det fanns djupare avsatta fyllnadsmassor fanns ingen anledning att schakta ned till orörd botten i onödan (här kan man erinra om resultat och utsaga från den geotekniska undersökningen, se ovan). I samtliga grävda schakt identifierades en lagerföljd som från ytan (grässvål) omfattade

- a) ett påfört sandhaltigt myllalikt matjordslager av skiftande djup (0,4 - 0,5 m) som i de flesta fall överlagrade ett
- b) påfört lager med mjäla, lera och svagt inslag av sand (ca 0,1 - 0,25 dm; uttolkat som "spärrlager" för att motverka urlakning av finare yttjord som påförts, d v s skikt a ovan). I ett av schakten som grävdes i en förmodad äldre slänt med svagt fall från S mot N märktes att det påförda lerblandade lagret b) svagt föll mot det mer centrala, förmodade grustagsområdet). Lagret följdes av
- c) blandade fyllnadsmassor (sand, grus, lerblandning, mjäla, litet inslag tegelflis, sten m m), ned till obekant djup. Inget av schakten grävdes ned till ren orörd botten.

Att schakten inte grävdes djupare berodde på att den ursprungliga äldre marknivån och bottennivån redan bortschaktats. Därmed är de eventuella lager som förmodligen funnits här redan bortschaktade för länge sedan, när marken skattats på grus eller sand.

Resultatet kan beskrivas som tydligt när det gäller frågan om förekomst av äldre, undersökningsvärda lager: i det här området finns inga sådana. Lagerföljden som den nu undersökts visar att schaktningen berört de övre lagren i ett område med påförda skikt och där den ursprungliga marknivån redan tagits bort.

Figur 3. Generell uppmätning av profiler från schakten 1, 2 och 6. Lagerbeteckningarna a – c nämns i texten ovan. Läge: se schaktplan ovan samt fotobilaga.

Sammanfattning, konsekvenser

Resultatet av den utförda utredningen är att arbetsföretaget kan genomföras utan konsekvens för fornlämningar. I det aktuella området finns ingen fast fornlämning. Det finns heller inga förutsättningar för att finna en bevarad fornlämning eftersom området är utschaktat och återfyllt i "äldre tid". Exakt när man fyllt upp grushålan är oklart, men hågkomster eller minnesbilder från 1970- 1980-tal har omnämnts. Lagerföljderna tycks antyda att man fyllt upp de översta nivåerna med viss omsorg. Resultatet av utredningen är följaktligen att alla fornlämningar är kända, i lydelsen att det varken finns några sådana eller ens förutsättningar för att sådana skulle ha bevarats inom den plats man nu avser att bygga.

A Berglund

Källor:

Stibéus M & Lundqvist L 2006 Arkeologiska undersökningar i Saleby och Forshem. Västergötlands museum rapport 2006:6

Bilddilaga

Bild 1. Översiktsfoto från det SO hörnet av utredningsområdet. Att det legat en grushåla så nära en kyrkogård ter sig idag som ganska otänkbart. Inga äldre fotografier har gått att hitta, vilket kanske inte är så konstigt eftersom man möjligen sett grushålet som litet av en skamfläck så nära kyrkan? Numreringen i bild avser schakten (se planskiss vid sidan).

Bild 2. Översiktsfoto från den norra delen av utredningsområdet ut mot läget för ny byggnad. Numreringen i bild avser schakten (se planskiss vid sidan).

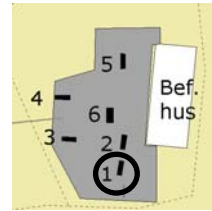

Bild 3. Foto över provschakt 1, där lagerföljden omfattade a) ett påfört sandhaltigt myllalikt matjordslager av skiftande djup (0,4 - 0,5 m) som i de flesta fall överlagrade ett b) påfört lager med mjåla, lera och svagt inslag av sand (ca 0,1 - 0,25 dm; uttolkat som "spärrlager" för att motverka urlakning av finare yttjord som påförts. Lagret följdes av c) blandade fyllnadsmassor (sand, grus, lerblandning, mjåla, litet inslag tegelflis, sten m m).

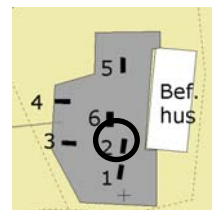

Bild 4. Foto över provschakt 2, där lagerföljden saknade det påförda lerlagret – notera att det ljusa "bottenlagret" är fyllnadssand och inte avsatt sandlager.

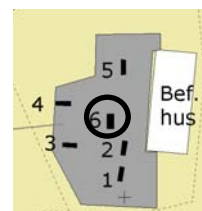
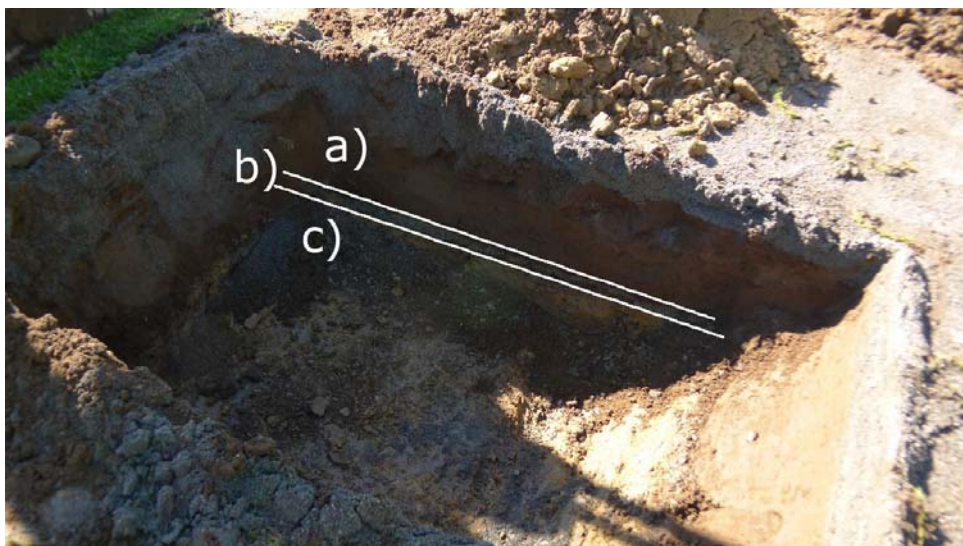

Bild 5. Foto över provschakt 6, där lagerföljden såg i stort sett ut som ovan beskrivits.

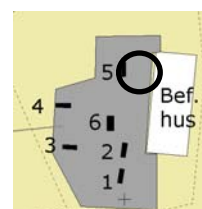

Bild 6. Översikt från befintlig församlingsbyggnads NV hörn. Den ljusa "pinnen" strax till höger om bildmitt är ett rör för grundvattenmätning.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen VG Dnr:	431-10854-2015
Västergötlands museum dnr:	46-2015
VGM Projekt nr:	
Län:	V Götaland
Landskap:	Västergötland
Kommun:	Lidköping
Socken:	Saleby
Fastighet:	Saleby 5:15
Ek kartblad:	J133 8c5i - 63
Fornl RAÄ nr:	-
Lämningstyp:	-
Datering:	-
Undersöknings/utrednings art:	Särskild utredning enligt 2 kap. 11§ KML
Anledning till undersökning/utredning:	Byggnation
Uppdragsgivare:	Säware Församling
Ansvarig utförande institution:	Västergötl Museum
Projektansvarig:	A Berglund
Tidpunkt för fältdel:	27.5.2015
Personal vid fältarbete:	A Berglund, VGM
Fälttid:	3
Arkivmaterial:	Förvaras på Västergötlands Museum
Fynd:	-
Bilagor:	Inga bilagor

Rapporter 2014

2014:1	Maria Norrman	Detaljplaneområde kv Plåtslagaren, Arkeologisk utredning, Vara socken, Vara kommun
2014:2	Anders Berglund	Arkeologisk dokumentation av stockbåt i sjön Grubben, Daretorps socken, Tidaholms kommun, Västergötland
2014:3	Catharina Henriksson	Planerat uppsamlingsnät för vindkraft vid Hjällö. Särskild arkeologisk utredning, steg 1, Södra Fågelås socken, Hjo kommun
2014:4	Maria Norrman	Arkeologisk förundersökning vid Råda kyrka, RAÄ Råda 47:1, Råda socken, Lidköpings kommun
2014:5	Catharina Henriksson	Arkeologisk förundersökning, Sunnersberg Raä 96, Sunnersberg socken, Lidköpings kommun
2014:6	Anders Berglund	Arkeologisk förundersökning Husaby RAÄ 102 samt 18, Götene kommun, Västergötland
2014:7	Catharina Henriksson	Boplats Mariestad RAÄ 38 och 39. Arkeologisk undersökning 2008.
2014:8	Anders Berglund	Arkeologisk - kulturhistorisk förstudie för vindkraftpark Dällebo 1-4, Ulricehamns kommun, Västergötland
2014:9	Maria Norrman	Nya parkeringsplatser vid KSS, Ryds socken, Skövde kommun. Arkeologisk utredning 2014
2014:10	Maria Norrman	Ny trafikplats vid Huseby, väg 49/194, Forsby socken, Skövde kommun. Arkeologisk utredning
2014:11	Catharina Henriksson	Arkeologisk utredning, Orreholmen 1:1, Skörstorps socken, Falköpings kommun
2014:12	Catharina Henriksson	Arkeologisk förundersökning, Klostret 8:7 och 22:1, Varnhems socken, Skara kommun
2014:13	Catharina Henriksson	Arkeologisk förundersökning i samband med dräneringsarbete vid Grolanda kyrka, Grolanda socken, Falköpings kommun
2014:14	Anders Berglund	Arkeologisk utredning i samband med planering av byggnation i Tidan, Götlunda socken, Skövde kommun
2014:15	Maria Norrman	Arkeologisk utredning steg 2. Väg 44, Källby - Lidköping. Skeby och Sävare socknar, Källby och Lidköpings kommuner
2014:16	Catharina Henriksson	Arkeologisk förundersökning, Kungslena kyrka, Kungslena socken, Tidaholms kommun
2014:17	Catharina Henriksson	Dälderna, Skövde 1:104-106 och 4:82. Arkeologisk utredning, Skövde socken, Skövde kommun
2014:18	Catharina Henriksson	Hjo stad, RAÄ Hjo 17:1. Arkeologisk förundersökning, Hjo socken, Hjo kommun
2014:19	Catharina Henriksson	Ingmarstorp 11:1. Arkeologisk utredning, Angetorp socken, Tidaholms kommun
2014:20	Catharina Henriksson	Stängesäter 2:1. Arkeologisk utredning, Säter socken, Skövde kommun
2014:21	Anders Berglund	Bäckaskog vid Timboholms industriområde. Planområde Skövde 5:255, Skövde socken, Skövde kommun
2014:22	Anders Berglund	Nybyggnation i Varnhems samhälle. Klostret 15:9 och 22:1. Arkeologisk utredning, Varnhems socken, Skara kommun

Rapporter 2015

2015:1	Maria Norrman	Kompletterande utredning vid Dalvik, väg 44. Arkeologisk utredning, Sävare socken, Lidköpings kommun.
2015:2	Catharina Henriksson	Skövde 5:178, Skövde socken, Skövde kommun. Arkeologisk utredning.
2015:3	Maria Norrman	Arkeologisk förundersökning av RAÄ Vad 14:1-3, Vad socken, Skövde kommun
2015:4	Maria Norrman	Järnframställning längs väg 200, Arkeologisk förundersökning och undersökning 1995, Fredsberg socken, Töreboda kommun
2015:5	Catharina Henriksson	Raä 200 Skövde, Arkeologisk undersökning, Skövde socken, Skövde kommun
2015:6	Catharina Henriksson	RAÄ Laske-Vedum 134 och 135. Arkeologisk förundersökning, Laske-Vedum socken, Vara kommun
2015:7	Anders Berglund	Saleby 5:15. Arkeologisk utredning i samband med byggnation av nytt församlingshem i Saleby, Lidköpings kommun, Västergötland